

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

**Konektivní diskurzní markery
v neformální mluvené komunikaci**

Bakalářská práce

Autor: Denisa Floriánová

Studijní program: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání – maior

Etická výchova se zaměřením na vzdělávání – minor

Vedoucí práce: PhDr. Jana Bílková, Ph.D.

Oponent práce: PhDr. Jiří Zeman, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Denisa Floriánová
Studium:	P20P0301
Studijní program:	B0114A090005 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Etická výchova se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Konektivní diskurzní markery v neformální mluvené komunikaci
Název bakalářské práce AJ:	Connective discourse markers in informal spoken communication

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem bakalářské práce je analýza neformálních mluvených dialogů z hlediska uplatnění tzv. konektivních diskurzních markerů. Pozornost je věnována jak výrazům s primární funkcí spojovací (*a, ale, no, protože* aj.), tak synsémantickým výrazům s funkcí expletivní (*prostě, vlastně, jako* aj.). Práce je založena na analýze zvukových nahrávek neformálních dialogů z korpusu mluvené češtiny ORAL v1.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

HOFFMANNOVÁ, Jana, Jiří HOMOLÁČ a Kamila MRÁZKOVÁ, ed. *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia, 2019. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2961-4.

CHAMONIKOLASOVÁ, Jana. Diskurzní částice v českém a anglickém dialogu. In. *Integrace v jazycích - jazyky v integraci*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2010. s. 99-112. ISBN 978-80-7422-001-2.

KOPŘIVOVÁ, Marie a Martina WACLAWIČOVÁ, ed. *Čeština v mluveném korpusu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Studie z korpusové lingvistiky. ISBN 978-80-7106-982-9.

SVOBODOVÁ, Jindřiška, Petra BAVAČUVČÍKOVÁ, Ivana, DOBROTOVÁ, Silvie, VÁLKOVÁ. *Pragmalingvistické a sociopragmatické pohledy na vybrané komunikáty (nejenom) mediálního diskurzu*. Olomouc, UP 2018.

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jana Bílková, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jiří Zeman, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.11.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce PhDr. Jany Bílkové, Ph.D. samostatně a uvedla použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 13. 6. 2023.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Janě Bílkové, Ph.D. za její cenné rady, doporučení, konzultace, ale také za trpělivost a vstřícnost při vedení této práce.

Anotace

FLORIÁNOVÁ, Denisa. *Konektivní diskurzní markery v neformální mluvené komunikaci*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 32 s. Bakalářská práce.

Tématem bakalářské práce je analýza neformálních mluvených dialogů z hlediska uplatnění tzv. konektivních diskurzních markerů. Pozornost je věnována jak výrazům s primární funkcí spojovací (*a, ale, no, protože* aj.), tak synsémantickým výrazům s funkcí expletivní (*prostě, vlastně, jako* aj.). Práce je založena na analýze zvukových nahrávek neformálních dialogů z korpusu mluvené češtiny ORAL v1.

Klíčová slova: diskurzní markery, spojovací funkce, expletivní funkce, neformální mluvená komunikace

Annotation

FLORIÁNOVÁ, Denisa. *Connective discourse markers in informal spoken communication*. Hradec Králové: Faculty of Pedagogy, University of Hradec Králové, 2023. 32 pp. Bachelor Degree Thesis.

The topic of this bachelor's thesis is the analysis of informal spoken dialogues from the point of view of the application of the so-called connective discourse markers. Attention is paid both to expressions with a primary connective function (and, but, well, because etc.) and to synsemantic expressions with an expletive function (simply, actually, like etc.). The work is based on the analysis of audio recordings of informal dialogues from the corpus of spoken Czech ORAL v1.

Keywords: discourse markers, connective function, expletive function, informal spoken communication

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1. Neformální mluvená komunikace	10
2. Český národní korpus	12
2.1 Korpusy řady ORAL	12
3. Diskurzní markery (DM)	13
3.1 Charakteristika diskurzních markerů.....	13
3.2 Funkce diskurzních markerů	13
3.3 Typy diskurzních markerů	14
4. Konektivní diskurzní markery	16
4.1 Výrazy s primární funkcí spojovací	16
4.1.1 <i>A</i>	16
4.1.2 <i>Ale</i>	18
4.1.3 <i>No</i>	20
4.1.4 <i>Protože</i>	21
4.1.5 <i>Tak</i>	22
4.1.6 <i>Ne</i>	24
4.1.7 <i>Jasně</i>	25
4.1.8 <i>Hele</i>	26
4.1.9 Hezitační zvuk (<i>eee, ehm, hm</i>).....	27
4.2 Syntematické výrazy s funkcí expletivní.....	29
4.2.1 <i>Prostě</i>	29
4.2.2 <i>Vlastně</i>	31
4.2.3 <i>Jako</i>	32
4.2.4 <i>Normálně</i>	34
4.2.5 <i>Myslím</i>	35
4.2.6 <i>Řekněme</i>	36
4.2.7 <i>Ted'</i>	36
5. Frekvenční tabulka četnosti použití výrazů	38
Závěr	39
Literatura	41
Zdroje	42

Úvod

Cílem této bakalářské práce je analyzovat neformální mluvené dialogy z hlediska uplatnění takzvaných konektivních diskurzních markerů, a to na základě transkriptů nahrávek z korpusu ORAL v1, přičemž se jedná o jejich popis a dokládání jejich funkce podle užití v neformálních mluvených dialozích. Analýza se opírá především o knihu *Syntax mluvené češtiny* (Hoffmannová a kol., 2019), zvláště pak o její samostatnou kapitolu *Diskurzni markery* (dále jen DM), v níž se autorky (Čermáková a kol.) problematikou spojenou s používáním konektivních DM více zabývají.

Úvod této bakalářské práce je věnován neformální mluvené komunikaci, popisu jejích charakteristických rysů a způsobů možného použití. Poté následuje stručné představení Českého národního korpusu (ČNK) a jeho řady ORAL verze 1 (dále jen ORAL v1), ze které jsou v této práci k analýze vybrány některé dialogy. Následující kapitola *Diskurzni markery* pak v obecné rovině seznamuje s jejich charakteristikou, funkcemi i klasifikací.

Nosnou část této práce ovšem tvoří podrobnější zkoumání a analýza jednoho typu DM, a to *konektivních diskurzních markerů*. Jejich hlavním úkolem je plnit funkci spojovací (konektivní), do určité míry a v určitém kontextu však mohou mít také funkci expletivní (výplňkovou). Proto je tato kapitola rozdělena do dvou podkapitol, navíc je každý zde sledovaný výraz (*a, ale, no, protože, tak, ne, jasně, hele, prostě, vlastně, jako, normálně, myslím, řekněme, teď* + tzv. *hezitační zvuk*) posuzován vždy ze dvou hledisek, a to:

1. Z hlediska lexikografického: Ve slovníkové a výkladové části je výraz zhodnocen na základě údajů uvedených ve Spisovném slovníku jazyka českého (SSJČ), Slovníku spisovné češtiny (SSČ), Akademickém slovníku současné češtiny (ASSČ) nebo v Novém encyklopedickém slovníku češtiny (NESČ).
2. Z hlediska syntaktického: Jsou popsány funkce, jaké plní výraz v rámci spontánního mluveného dialogu, vše je doloženo příklady konkrétních dialogů čerpaných z korpusu ORAL v1.

Součástí závěru bakalářské práce je rovněž frekvenční tabulka četnosti použití sledovaných výrazů na základě výskytu v korpusu ORAL v1.

1. Neformální mluvená komunikace

V úvodu této kapitoly si nejprve krátce přiblížíme samotný termín komunikace (latinsky *communicatio* = společně něco sdílet, česky = dorozumívání).

Definicí tohoto slova se zabývá mnoho vědních oborů, interpretace se však více či méně liší. Kupříkladu sociologie ji chápe za přenos informací mezi autorem a jeho adresáty.

Komunikace plní řadu funkcí (informativní, poznávací, vzdělávací, výchovnou, instruktivní, přesvědčovací, posilující, motivující, zábavnou, svěřovací, únikovou, aj.), způsob jejího dělení je různý (např. podle prostředků, charakteristiky, formy, typu apod.).

Předmětem této bakalářské práce je však tzv. neformální mluvená komunikace. Na místě je tedy ujasnění, co je to formální a neformální komunikace. Stručně by se dalo říct, že formální komunikace se používá v oficiálním a profesionálním prostředí, neformální v osobním (je uvolněnější, spontánnější).

Hlavním smyslem neformální komunikace je dosáhnout mezi komunikujícími vzájemného porozumění jinou komunikační cestou, než je formální komunikace. Terminologický slovník Národní knihovny uvádí, že jde o interpersonální či skupinovou přímou sociální komunikaci, popřípadě o komunikaci prostřednictvím telefonu a jiných telekomunikačních prostředků, v jejímž průběhu si její účastníci vyměňují zpravidla informace, které dosud nebyly zaznamenány nebo sdělovány masmédií. Může jít o dialog mezi dvěma a více komunikátory.

Forma neformální komunikace, která zaznívá z výběru několika nahrávek uložených v korpusu ORAL v1 (= jde o záznamy, na které se tato bakalářská práce zaměřuje), by se dala označit za soukromou komunikaci probíhající v neveřejných podmínkách. Ta může být označena za důvěrnou, nenucenou nebo neregulovanou, protože mluvčím umožňuje svobodně se vyjadřovat, tudíž přispívá k vytvoření uvolněnější atmosféry během rozhovoru.

Výše uvedené sdělení týkající se touto prací sledované formy komunikace je převzato a upraveno ze studie Čmejrková a kol. (2011). A v této odborné práci je pojem neformální komunikace definován těmito rysy:

1. Spontánnost

Mluvčí se dorozumívají prostřednictvím dialogu, který vychází z momentální komunikační situace, a ten obvykle jeví značnou míru spontánnosti. Spontánnost se

v rozhovoru může objevovat jako nenucená, přirozená reakce na nějakou sdělovanou informaci.

2. Nepřípravenost

Dialog se může vyznačovat určitou mírou nepřipravenosti, protože mluvčí reagují na předešlé mluvčí bezprostředně po jejich výpovědi, a proto ani nemají prostor pro nějaké delší přemýšlení o obsahu své následující řeči.

3. Improvizovanost

Improvizovanost souvisí obvykle s nepřipraveností. Tyto dva rysy komunikace mohou společně vést k většímu používání nespisovné řeči či ke střídání spisovné řeči s nespisovnou.

4. Neoficiálnost

Tento rys se projevuje v neformální soukromé komunikaci tak, že mluvčí nejsou zavázáni dodržovat určité společenské normy a zvyklosti.

5. Civilnost

K neformální komunikaci můžeme přiřadit i civilnost, která zajišťuje všem aktérům komunikace rovnoprávný vztah, protože nereprezentují žádnou instituci, ale jen sami sebe.

Aby se dala soukromá komunikace označit za čistě neformální, omezuje se jen na situace, ve kterých spolu komunikují rodinní příslušníci nebo blízcí přátelé. Právě v těchto situacích se totiž realizují všechny rysy soukromé komunikace, přičemž tu nejdůležitější roli nehraje forma sdělení, ale její obsah a vzájemné porozumění.

Dialog se skládá z replik jednotlivých mluvčích a repliky jsou tvořeny jednou nebo více výpověďmi. Ve spontánním dialogu výpovědi nemívají standardní gramatickou a syntaktickou stavbu a mohou obsahovat značnou míru deiktických prvků (Hirschová, 2013).

Čechová a kol. (2008) zařazují neformální mluvenou řeč do stylu prostěsdělovacího, který má hlavně funkci komunikační (sdělovací) a fatickou (kontaktní). K rysům tohoto stylu Čechová a kol. (2008) zařazují spontánnost, mluvenost, dialogičnost a vázanost na konkrétní komunikační situaci. Spontánnost autoři považují za zcela základní, protože aktéři dané komunikace do rozhovoru vstupují dobrovolně a mohou se volně vyjadřovat. S nepřipraveností se v takovýchto mluvených projevech počítá. Spontánnost také souvisí s emocionalitou, která se realizuje ve zvukové stavbě řeči například dynamikou nebo intonací. Dialogičnost je v této komunikaci založena na rovnosti dvou nebo více aktérů, kteří jsou v rozhovoru aktivní.

Často se v neformální mluvené komunikaci používají hovorová slova a frazémy na okraji spisovnosti a nespisovnosti. Slovní zásoba této komunikace obsahuje mnoho kontaktních slov, kterými bývají zpravidla částice, citoslovce, zájmena, dále může také obsahovat parazitní výrazy. Díky užití částic v promluvě se do popředí dostává pragmatická funkce, která vyjadřuje modalitu sdělení (Čermák, 2008).

2. Český národní korpus

Český národní korpus (ČNK) je elektronický soubor autentických psaných nebo mluvených textů, ve kterém lze vyhledávat a zobrazovat v přirozeném kontextu jazykové jevy, a to zejména slova nebo slovní spojení. ČNK je po bezplatné registraci přístupný jak laikům, tak i odborníkům.

Projekt byl založen v roce 1994 a je provozován Ústavem Českého národního korpusu a Ústavem teoretické a počítačové lingvistiky na FF UK. Korpusy ČNK zaznamenávají současný psaný jazyk v rozsahu přes čtyři miliardy slov a spontánní mluvený jazyk v rozsahu přes sedm milionů slov. Dále obsahuje diachronní korpus starších textů a paralelní korpus *InterCorp*.

2.1 Korpusy řady ORAL

Korpus ORAL nabízí korpus transkriptů nahrávek neformálních mluvených dialogů rodilých mluvčích českého jazyka, které byly pořízeny na různých místech České republiky. Jde hlavně o rozhovory mezi přáteli nebo rodinnými příslušníky, tedy mezi aktéry, kteří se navzájem dobře znají. Nahrávky rozhovorů se realizovaly v jejich přirozeném prostředí a byly pořízeny v rozmezí deseti let (2002–2011).

Pro účely analýzy stanovené v této bakalářské práci byl použit korpus ORAL v1, z roku 2017, který zahrnuje i nahrávky ze všech předchozích řad korpusů ORAL, tedy ORAL2006, ORAL2008 a ORAL2013.¹

¹ V dialozích se objevují dva až tři mluvčí, kteří jsou označeni písmeny A, B, C. V prepisech se uplatňuje pauzová interpunkce: Tečka (.) vyznačuje krátkou pauzu, dvě tečky (..) delší pauzu. Intonace v prepisech není zaznamenána, ve shodě s korpusovými prepisy vyznačujeme pouze otázkovou intonaci otázníkem (?). Přerušování a následné navázání řeči mluvčího je označeno znakem +. Nedořečené slovo neboli slovní torzo je označeno hvězdičkou (*), jakýkoliv hezitační zvuk je označen znakem @.

3. Diskurzí markery (DM)

3.1 Charakteristika diskurzí markerů

Diskurzí markery (DM) jsou jazykové výrazy, které se používají zejména v mluvené řeči. Definují se jako slova nebo krátká slovní spojení. Bývají nazývány výplňkovými slovy nebo slovní vatou, protože obvykle stojí mimo syntaktickou strukturu a nemají propoziční význam nebo gramatickou funkci (k tomu srov. Svobodová a kol., 2018, s. 12). Na první pohled by se mohlo tedy zdát, že se jedná o bezvýznamná nebo nadbytečná slova, ale v promluvě plní mnoho funkcí v textové i interpersonální rovině.

Jedná se o synsémata, tedy o neplnovýznamová slova. Z hlediska slovnědruhové charakteristiky jde nejčastěji o částice nebo o spojky. Jejich primární funkcí není předávat informaci sémantickou, ale především zprostředkovat informace pragmatické. Ty mohou například sdělovat vztah mezi komunikátory, jejich postoj k tématu, o kterém se mluví. Díky nim může mluvčí posluchači napovídat, jak má jeho výpověď chápat a jak na ni má následně zareagovat. Na druhou stranu mohou rovněž signalizovat nepřipravenost projevu nebo nervozitu mluvčího. Nicméně tím, že vynecháme nebo odstraníme DM, se význam výpovědi nezmění. DM však rozhodně mají ve výpovědi svou důležitou roli, usnadňují nám vzájemnou komunikaci (Čermáková a kol., 2019).

Ačkoli DM nejsou v současné jazykovědě rozhodně novým termínem a věnovala se jim již řada lingvistických prací, nebyla doposud stanovena žádná přímo daná definice. Dá se říct, že každý autor, který o DM ve svém díle pojednává, na ně nahlíží z jiného hlediska či z různých úhlů pohledu (Čermáková a kol., 2019), tudíž se nabízejí mnohé definice a dělení. Navíc se nejedná o problematiku, která se objevuje pouze v českém jazyce, ale týká se i dalších jazyků, mnoho knih a článků o DM vyšlo také v zahraničí. Této problematice se v angličtině například věnuje L. J. Brintonová (Brinton, 1996) nebo D. Schiffrinová (Schiffirin, 1987).

3.2 Funkce diskurzí markerů

Mezi hlavní funkce DM patří navazování a udržování kontaktu mezi účastníky komunikace, dále slouží k ujištění se, že posluchač vnímá a sleduje naši promluvu (Chamonikolasová, 2010). DM mohou taktéž vyjadřovat modalitu, váhavost, názor, kontinuitu nebo sloužit k vyplnění prázdných míst v textu, v takovém případě se označují jako slovní vata (Čermáková a kol, 2019).

Podle Svobodové a kol. (2018) samostatně stojící slova nenabývají automaticky funkce DM, stávají se jimi až v konkrétní výpovědi a v konkrétním kontextu. Při analýze mluveného projevu musíme vždy z kontextu posoudit, jestli se jedná o slovní druh, který má v syntaktické rovině svůj význam a lze ho tedy i zařadit mezi slovní druhy, nebo jestli se v konkrétním textu jedná o DM. Také podle jeho umístění v textu a z kontextu celé výpovědi lze posoudit, jakou přesnou funkci v textu zastává.

Válková (2018) rozlišuje 6 rolí DM:

1. Zajišťuje hladký průběh komunikace.
2. Podílí se na konečném jazykovém ztvárnění obsahu.
3. Explicitně ovlivňuje koherenci sdělení.
4. Poskytuje posluchači nápovědu, jak interpretovat sdělení.
5. Přispívá k hladkému průběhu komunikace.
6. Podporuje kohezní propojenost diskurzu.

Válková v závěru své práce také uvádí, že výrazům, které nabývají funkce diskurzních ukazatelů, se v běžné každodenní komunikaci nelze vyhnout. Díky nim můžeme předcházet mnoha nedorozuměním, která mohou snadno vzniknout v jakékoliv promluvě.

Svémi funkcemi DM významně přispívají ke koherenci diskurzu a k větší úspěšnosti celkové komunikace (Chamonikolasová, 2010).

3.3 Typy diskurzních markerů

Podle funkcí, jež DM v textu zastávají, se rozlišují jejich různé typy. Nicméně autoři, kteří se DM zabývají, se ve způsobu dělení značně rozcházejí, závisí na úhlu pohledu každého z nich.

Kupříkladu Čermáková a kol. (2019) uvádí tři hlavní typy DM: a) interakční, b) modální a c) konektivní.

Interakční DM vyjadřují určitý vztah k posluchači. Použitím interakční DM posluchač dává najevo, že očekává reakci posluchače a také ho k té reakci vybízí, iniciuje. Mezi zde nejčastěji používané výrazy patří: *hej, hele, vole, počkej, tak, chápeš, rozumíš, vid'.* Funkci, kterou plní interakční DM, si můžeme ukázat na výrazu *vid'* v následující ukázce (1) z mluveného dialogu.

(1)

A: *hele támhle ta holka je taky z češtiny vid' ?*

B: *která ?*

A: *ta Lenka nebo jak se menuje ta z Ostravy .*

Použitím výrazu *vid'* v dialogu (1) mluvčí očekává posluchačovu reakci a vyzývá ho k ní. Nejčastěji se v tomto případě tyto výrazy nacházejí na konci repliky, čímž mluvčí dává najevo, že už v promluvě dále nepokračuje a čeká na reakci posluchače. Odpovědí může být pouze přitakání, protože už z výpovědi mluvčího cítíme nějakou míru jistoty, nebo může následovat delší výpověď anebo jako v tomto případě doplňující otázka (Čermáková a kol., 2019).

Užitím modálních DM vyjadřuje mluvčí svůj postoj k tomu, co říká, nebo co si o daném tématu sám myslí. Ukazuje tím míru své jistoty o sdělované informaci, může ji tím zpochybňovat/znepřesňovat. Často se zde používají výrazy *myslím* nebo *řekněme*. Užití modálního DM můžeme demonstrovat na dialogu (2).

(2)

A: *hmm .. právě že tam něco bylo že . @ řidičáky vydané od .. já mám do roku dva tisíce šestnáct jo ale .. vydaný byl v roce dva tisíce **myslím** ..*

B: *no to by ti měl platit ale ne? ..*

A: *no .*

B: *ukaz .*

V dialogu (2) mluvčí výrazem *myslím* vyjadřuje jistotní modalitu. Nejčastěji se tento výraz užívá ve významu *asi* anebo *pravděpodobně* (Čermáková a kol., 2019).

Třetí skupinou DM, na něž zaměříme pozornost v této práci, jsou DM konektivní. Tyto DM mají převážně konektivní, tedy spojovací funkci. Tato skupina plní funkci propojování částí rozhovoru, zajištění jeho soudržnosti a plynulosti, a také tím usnadňuje posluchačům orientaci v textu. Do určité míry mohou však plnit také funkci expletivní.

Můžeme je tedy podle funkce rozdělit do dvou skupin: 1) Výrazy s primární funkcí spojovací, 2) synsématické výrazy s funkcí expletivní.

Všechny konektivní DM samozřejmě plní funkci spojovací, ale podle jejich použití se do určité míry mohou použité výrazy odklánět od jejich původního významu a postupně mohou více plnit funkci expletivní, která je pro diskurzivní markery příznačná.

4. Konektivní diskurzní markery

Jak už bylo výše zmíněno, konektivní DM plní převážně spojovací funkci, ale do určité míry plní také funkci expletivní. V této kapitole se dále zaměříme nejen na vlastní vymezení obou těchto skupin, ale i na rozbor nejčastěji používaných výrazů, které se v této souvislosti (nejen) v češtině používají. Každý z nich budeme hodnotit vždy nejprve z hlediska jejich definic ve výše zmíněných slovnících SSJČ, SSČ a ASJČ, (hezitační zvuk je zhodnocen na základě Nového encyklopedického slovníku češtiny), poté následuje analýza a rozbor daného výrazu ve funkci DM.

4.1 Výrazy s primární funkcí spojovací

Tyto výrazy z hlediska slovních druhů logicky, jak už z názvu vyplývá, řadíme mezi spojky. Sem nejčastěji patří *a* (4.1.1), *ale* (4.1.2), *protože* (4.1.4) a *tak* (4.1.5). Do této práce jsou dále zařazeny i analýzy dalších výrazů: *no* (4.1.3), *ne* (4.1.6), *jasně* (4.1.7), *h*. Tématem bakalářské práce je analýza neformálních mluvených dialogů z hlediska uplatnění tzv. konektivních diskurzních markerů. Pozornost je věnována jak výrazům s primární funkcí spojovací (*a, ale, no, protože* aj.), tak synsémantickým výrazům s funkcí expletivní (*prostě, vlastně, jako* aj.). Práce je založena na analýze zvukových nahrávek neformálních dialogů z korpusu mluvené češtiny ORAL v1.

ele (4.1.8), a tzv. **hezitační zvuk** (4.1.9).

4.1.1 A

4.1.1.1 Slovníková a výkladová část

SSJČ (2011) hodnotí výraz *a* jako spojku souřadící s významem slučovacím (*veliká a krásná země*), s významem stupňovacím nebo vytýkacím (*v Čechách, a dokonce v Praze*), také je užíván jako spojka souřadící ve spojeních, která něco vysvětlují, zpřesňují nebo omezují platnost toho, co předchází (*v knize, a to až v závěru*), dále jako spojka souřadící s významem odporovacím nebo přípustkově odporovacím (*Mluvil hlasitě, a přesto ho neslyšeli.*), s významem přípustkovým (*Poznal ho hned, a viděl ho jen jednou.*), s významem důsledkovým (*Má rada hory, a proto se učí lyžovat.*).

Slovo *a* je také charakterizováno jako částice ve větách tázacích nebo zvolacích před zájmenem, příslovcem nebo citoslovcem (*A co teď?; A hele!*).

Tento výraz můžeme charakterizovat i podle Akademického slovníku současné češtiny (ASSČ), který se tvoří od roku 2012 a v aktuální době jsou v něm uveřejněna hesla začínající písmeny A – G.

ASSČ slovo *a* hodnotí jako spojku souřadící, která spojuje větné členy nebo věty na stejné úrovni (*sportovní a kulturní program*), vyjadřuje početní operaci sčítání (*Jedna a jedna jsou dvě.*), spojuje větné členy nebo věty, při kterých je druhé v pořadí v rozporu s očekáváním z prvního, při tomto užití bývá v kolokaci s výrazy *přece, přesto* nebo *přitom* (*střídmý, a přesto hřejivý interiér*). Dále může být výraz *a* užíván jako spojka souřadící odporovací, která je poté v tomto případě v kolokaci s negativní částicí například *ne* nebo *nikoli* a tímto způsobem uvozuje popření větného členu nebo věty, jež následuje po uvedení platného tvrzení (*Utkání se odehraje v pátek, a ne v sobotu.*). Další jeho použití je jako spojka souřadící důsledková, která bývá používána jako spojkový výraz se slovy *proto, tak, tedy* nebo *tudíž* (*kopcovitější, a tudíž náročnější terén*). Používán je také jako spojka souřadící stupňovací (*My to dokážeme také, a lépe.*). A konečně je výraz *a* charakterizován jako spojka souřadící vysvětlovací, jež může být ve spojení s výrazem *to* (*To se změní, a to brzy.*), anebo dále *a/nebo, no a co, a podobně, a tak dále* a jiné.

ASSČ výraz *a* hodnotí i jako částici, která naznačuje spjatost s kontextem nebo se situací a je využívána v otázce nebo ve zvolání (*A co teď?*). Také bývá ve spojení s výrazem *dost*, čímž vyjadřuje omezení nebo ukončení činnosti (*Nechci nic slyšet. Půjdeš s námi a dost.*). Ve funkci citoslovce je použita, když vyzývá k ukončení činnosti (*Tak a dost!*).

4.1.1.2 A jako diskurzní marker

Výraz *a* v roli DM bývá často na začátku výpovědi ve spojení s výrazem *no*, ale může stát i samostatně. V tomto případě má stejně jako *no* výraz *a* přípravnou funkci, kdy mluvčí přemýšlí, co říct (3).

(3)

A: *to je můj pes hele to je můj pes koukej .*

B: *no a jakou má už velkou hlavu pěkně vyrostlou .*

Spojeným výrazem *no a* lze také signalizovat zhodnocení, shrnutí nebo doplnění toho, co už zaznělo v předchozí promluvě, jak je vidět v dialogu (4) (Čermáková a kol., 2019).

(4)

A: *tak vono to je nebezpečný mit takovýhle auto před barákem vono ti za chvíli za pár let začne vypouštět různý jako tekutiny .*

B: *toxických látky a jedy .*

A: *no a ted' ta tráva pod nim neroste .*

Objevuje-li se výraz *a* na začátku repliky, jeho funkce je převážně spojovací, tím mluvčí navazuje na promluvu předešlého mluvčího, například se na něco doptává (5).

(5)

A: *+ takový št jako podkovičky sem nadělala a vařila sem tu ten vocet s tou mrkví s celer a petržel a ted' do toho se to musí na celej tejden aby se ty kosty +*

B: *rozložily .*

A: *+ rozpustily jenom ta velká páteř tam bude nebo co a voni že prej ty kosti se rozpustí .*

B: *a co s tím potom budete dělat ?*

A: *salát bude dělat z toho . pak zasejc +*

Pokud je slovo *a* použito na konci výpovědi, mluvčí by rád ještě něco dodal, ale už neví co, v tuto chvíli může odmlky mluvčího využít druhý mluvčí a převzít slovo (6).

(6)

A: *když vona byla taková hrozně jako nadnesená nebo +*

B: *ne vona byla namyšlená přitom neměla bejt na co .*

A: *no právě že i tak jako netakticky mně přišla .*

B: *přitom nedokázala vůbec nic a +*

A: *no právě že vůbec nic neud'ála a že pak bude jako i tebe ještě shazovat nebo takhle . Svoboda už nechodí s Helenkou*

4.1.2 Ale

4.1.2.1 Slovníková a výkladová část

SSJČ hodnotí výraz *ale* jako spojku nebo citoslovce.

Ale jako spojka spojuje souřadné věty nebo větné členy stejné větné platnosti. *Ale* může být ve větě uplatněno s významem odporovacím buď ve smyslu výrazů *avšak, však*

(přísný, *ale* *spravedlivý soudce*), nebo ve smyslu slova *nýbrž* (*ne mně, ale* *tobě náleží odměna*). Dále s významem stupňovacím, nebo zesilovacím (*nejen radil, ale i pomáhal*).

Ale jako citoslovce vyjadřuje podiv, překvapení, nesouhlas, nelibost nebo naopak souhlas, pochvalu či libost (*Ale, ale, kampak tak brzo?*).

V ASSČ je slovo *ale* hodnoceno jako spojka souřadící odporovací, kterou lze nahradit výrazem *však* nebo *avšak* (*jednoduchý, ale účinný postup*). Ve spojkovém výrazu *arci – ale* nebo *sice – ale* zdůrazňuje protikladnost prvků ve dvou větách, které si odporují (*Počasí bylo sice chladné, ale slunečné.*). Dále se uplatňuje jako spojka souřadící odporovací, která spojuje větné členy nebo věty, z nichž první popírá nějaké tvrzení a ta následující ho nahrazuje novým tvrzením. V tomto případě je výraz *ale* synonymní k výrazu *nýbrž* (*Nepřijel automobilem, ale přišel pěšky.*). Jako spojka souřadící stupňovací je ve spojení se zdůrazňovacími částicemi a tím uvozuje nebo doplňuje předchozí tvrzení o něco neočekávaného nebo významného (*nejen v Česku, ale v celé Evropě*).

Ale jako částice zdůrazňuje citový postoj mluvčího k situaci (*Ty jsi ale optimista!*), zdůrazňuje výraz nebo výpověď, která popírá předchozí tvrzení (*Ale vážně, nechci se vracet.*), uvozuje příkaz nebo zákaz (*Ale přijďte brzy!*), může zdůrazňovat potvrzení nebo naopak popření nějakého názoru, synonymem v tomto použití ke slovu *ale* může být slovo *ba* (*Nepustí mě tam. – Ale jo, pustí.*).

A konečně *ale* jako citoslovce může vyjadřovat překvapení nebo údiv (*Ale, jaká pozoruhodná změna!*), pokárání či napomenutí, v tomto případě se užívá reduplikace výrazu *ale* (*Ale ale, to se nedělá!*), anebo se používá k vyjádření lhostejnosti, skepse, odevzdanosti (*Ale, ani se neptej!*). Ve spojení se slovy *co*, *což* vyjadřuje zlehčení nepříjemných situací (*Už spolu nejsme, ale co.*).

4.1.2.2 *Ale* jako diskurzívní marker

Díky použití výrazu *ale* ve funkci DM mluvčí může přerušit promluvu druhého mluvčího, vyjádřit nesouhlas s jeho dosavadní promluvou nebo jej v něčem opravit (7). *Ale* má tedy v promluvě funkci spíše odporovací (Čermáková a kol., 2019.).

(7)

A: *hmm . jezdí do Paříže (smích) na víkendy .*

B: *jó ?*

A: *tak prostě .*

B: *holt má někdo štěstí no .*

A: *hmm . no jo no .*

B: *no nevím no do toho Německa by se mně **ale** asi nechtělo jet .*

V dialogu (8) má výraz *ale* oslabenou konektivitu. V tomto užití nabývá funkce dokonce modální, mluvčí vyjadřuje, jaký postoj zaujímá ke sdělované informaci a zdůrazňuje své stanovisko.

(8)

A: *dyť ti celou dobu říkám ať neřveš . (smích) to se taky nahrává né ?*

B: *nevím ale to je asi jasný .*

A: ***ale** dyť ty tady řveš že to muselo bejt slyšet až u baru .*

Když mluvčí použije výraz *ale* na konci nebo na začátku promluvy, jeho snahou je navázat na promluvu prvního mluvčího, a tím napomáhá k plynulosti textu.

Dalším příkladem je použití výrazu *ale* jako expletivum. V dialogu (9) *ale* vyjadřuje snahu mluvčího podržet si slovo, i když momentálně například nemůže nalézt vhodná slova k vyjádření své myšlenky.

(9)

A: *no a takže . tak sme tam spolu bavili tak von jako říká . no já vim že to jako nikdy neříkám . tak mi jako říkal že je se mnou spokojenej a tak víš co zase*

A: *že mě jako chlácholil . no né **ale** . no přesně no*

B: *konečně sto slyšela vid' ? (smích)*

V uvedeném dialogu (9) je znát, že mluvčí A by rád pokračoval ve své výpovědi, ale neví, co dále říct. K výrazu *ale* s expletivní funkcí zde mluvčí přiřazuje další slova s touto funkcí a snaží se zaplnit mezery v řeči, které jeho váhavostí, co říct, vznikly (Čermáková a kol., 2019).

4.1.3 No

4.1.3.1 Slovníková a výkladová část

V SSJČ je heslo *no* hodnoceno jako citoslovce, které vyjadřuje nebo zesiluje souhlas a má stejný význam jako výrazy *nu, nuže, ano, zajisté, ovšem (Dnes je venku krásně, že? No)*. Dále vyjadřuje pobídku nebo povzbuzení (*No neboj se!*), může se použít k vyjádření otázky (*No?*), k vyjádření osobních pocitů, jako například hrozby,

překvapení, nejistoty (*no jak myslíš*) a nakonec má funkci konektoru, kdy propojuje výpovědi nebo jejich části k sobě (*Udělal jsem, co se dalo. No a od té doby mám pokoj*).

4.1.3.2 *No* jako diskurzivní marker

Čermáková a kol. (2019) výraz *no* zařazují mezi interakční responzivní DM, tedy jeho funkcí v tomto použití je to, že díky němu posluchač může dávat současnému mluvčímu zpětnou vazbu v tom, že vnímá jeho výpověď, rozumí jeho sdělení. Může mu tím dávat i najevo, že s ním souhlasí.

Výraz *no* může mít ovšem i spojovací funkci. Jeho cílem je, jak už bylo výše zmíněno, spojovat jednotlivé části výpovědí k sobě. V promluvě se v tomto významu objevuje společně s výrazem *a* (10).

(10)

A: *ne tak neměl stárou partnerku a tak se utěšil utěšili se vzájemně se sestřenicí pak měl teda tamtu jak nemluvila vod Kolína .*

B: *Mišu .*

A: *Mišu pak měl Helenku **no** a teďka zase se vrací pomalu k týdletý .*

4.1.4 *Protože*

4.1.4.1. Slovníková a výkladová část

V SSJČ je výraz *protože* hodnocen jako spojka podřadící, která připojuje věty vedlejší v příčinném, důvodovém poměru (*Zůstal doma, **protože** byl nemocen.*).

2.1.4.2 *Protože* jako diskurzivní marker

Čermáková a kol. (2019) uvádějí, že podle nich výraz *protože* nenabývá funkce DM v těch případech, kdy je vyjádřen kauzální vztah mezi dvěma propozicemi, a nepovažují ho za DM ani v tom případě, kdy *protože* sice stojí na začátku nové promluvy, ale posluchač si dovede sám příčinný vztah z kontextu nebo ze svých zkušeností vyvodit.

Čermáková a kol. (2019) slovo *protože* považují ve své práci za DM až v tom případě, kdy vykazuje funkci expletivní. To znamená, že tento výraz v promluvě je považován za nadbytečný, ale přesto slouží k tomu, aby si mluvčí mohl podržet slovo anebo aby se dostal ke slovu. Většinou po něm následuje pauza, kdy mluvčí přemýšlí,

co řekne dál, ale může i hned pokračovat ve své výpovědi bez pauzy (Čermáková a kol., 2019).

Užití výrazu *protože* ve funkci DM si můžeme uvést na dialogu (11).

(11)

A: *óčko ? hmm ho ne ne nemáme . my bysme ho my bysme ho měli mít ale nemáme ho protože nám nevíme proč vůbec nejde*

B: *fakt ?*

A: *hmm . jakože my máme vůbec ten satelit takovej takovej celej (se smíchem) divnej jako **protože** . @ třeba zrovna . óčko máme jako v těch papírech jo co ti dali prostě co máš mít za programy jako zadarmo kerý si můžeš doplatit*

V dialogu (11) slovo *protože* tvoří kolokaci se slovem *jako* ve stejné funkci DM, kdy se díky nim mluvčí snaží vyjádřit nějakou myšlenku a nechce ztratit slovo.

4.1.5 Tak

4.1.5.1 Slovníková a výkladová část

Výraz *tak* je v SSJČ hodnocen nejprve jako zájmeno příslovečného způsobu a míry, tedy může vyjadřovat, že je něco *tak* (přesně **tak**) nebo jakou míru má vlastnost, činnost nebo stav (*Nekřičte **tak**!*). Dále vyjadřuje přibližnost (*bylo **tak** k druhé hodině*), nebo se vyskytuje ve dvojici se slovem *jak*, tím vyjadřuje vztah vůči jiné větě, většinou s významem přirovnávacím nebo důsledkovým (***jak** sis to udělal, **tak** to máš*).

Ve větě může být *tak* uplatněno jako spojka souřadící i podřadící opět ve dvojici *jak – tak* (*přišli **jak** mladí, **tak** staří*) nebo *a tak* (*přišel pozdě, **a tak** to nestihl*).

Jako částice se *tak* používá v případě, kdy mluvčí chce zdůraznit jádro výpovědi (*Kdybych se **tak** mohla podívat domů!*) nebo své výpovědi přidat na živosti (***tak** vidíš*) či zdůraznit neurčitost své výpovědi (*měl jsem hodně úkolů **a tak***).

A nakonec se může výraz *tak* uplatňovat jako citoslovce vyjadřující překvapení, pochybování (***Tak**? Opravdu to řekl?*) nebo sloužit k přitakání (***tak, tak, vidím to stejně***).

4.1.5.2 Tak jako diskurzivní marker

Výraz *tak* se ve funkci diskurzivního markeru vyznačuje vysokou konektivitou, která propojuje části výpovědi mluvčího. Druhý mluvčí může použitím výrazu *tak* navazovat na prvního mluvčího (Čermáková a kol., 2019).

V dialogu (12) má výraz *tak* funkci konektivní, kdy spojuje části výpovědi, zároveň tím vyjadřuje následek.

(12)

A: *nabízeli nějaký dobrý peníze aspoň ? nabízeli nějaký +*

B: *my sme se vo tomhle nebavili .*

A: *aha . tak vono když by člověk přišel na to že vydělává docela solidní peníze **tak** by to asi nebylo marný .*

Výraz *tak* se často používá i na začátku výpovědi či po nějaké odmlce (13), kdy mluvčí chce plynule navázat na předešlou výpověď a zároveň tím napomáhá k plynulému přechodu k jiné výpovědi. Obvykle se může objevovat i s jinými výrazy, například společně s výrazem *no* nebo *jako* (Hoffmannová a kol., 2019). V rozhovoru (13) mu předchází výraz *hmm*.

(13)

A: *videň . nebo lístek prosím vás mně přinesete ? (odpověď servírce)*

B: *to sme si už mohly dát ale aspoň kafe nebo to zas bude za dvě hodiny než to přinese .*

A: *hmm **tak** jí to řeknem . ty si dáš co ?*

Výraz *tak* s expletivní funkcí se obvykle vyskytuje společně s výrazem *jako* ve stejné funkci (14). Díky nim se mluvčí snaží zaplnit mezery v promluvě, kdy například neví, co říct, ale nechce, aby jeho výpověď obsahovala odmlčení, a tak si pomůže těmito expletivy.

(14)

A: *a brejle a eště ke všemu mi přišlo že když se jako na mě takhle kouknul takže měl pohled toho Honzy . (smích)*

B: *toho ?*

A: *jo toho . (smích) a to mě úplně mě to napadlo a úplně mě to **tak jako** znechutilo*

Dále může být slovo *tak* užito společně s výrazy *přesně*, *no*, *právě*, *určitě* nebo *jo*. V tomto případě slouží k vyjádření souhlasu či přitakání (15) (Čermáková a kol., 2019).

(15)

A: *z toho to děcko stejně vyroste že jo .*

B: *+ jednu vono je to fakticky ale jako rozumný protože to je tak drahý a když to to dítě má čtrnáct dní a stojí to tři čtyry stovky to je .*

A: ***přesně tak** . to je nesmysl .*

V rozhovoru (16) je výraz *tak jo* použit hned několikrát a mluvčí jím dává najevo, že souhlasí s druhým mluvčím a ukončuje tím téma. Zpravidla se při takovém uplatnění jedná o konec promluvy, a poté následuje rozloučení (Čermáková a kol., 2019).

(16)

A: ***no tak jo . tak jo** . (píská) (smích) no .*

B: *ne tak ona může letět s námi a může nás doprovázet .*

A: *ona bude poletovat okolo no . on jí ještě pošeptá že s váma má letět hmm .*

B: ***tak jo** . tak dem ? nebudem to zdržovat .*

A: *dobře . takže opatrně .*

4.1.6 Ne

4.1.6.1 Slovníková a výkladová část

V SSSJČ je výraz *ne* hodnocen jako záporná částice, která popírá obsah věty v záporné odpovědi nebo obsah předchozí věty ve vylučovacím souvětí, jeho synonymem může být výraz *nikoli* (*Dopis přijde včas, a kdyby **ne**, také se nic nestane*). Dále opakuje a zesiluje předchozí zápor (*Taxi jsem nemohl sehnat, **ne** a **ne***). Ve spojení s výrazem *aby* vyjadřuje zesílený zápor (***Ne** abys přišel pozdě.*), s výrazem *ne-li* opravuje nebo doplňuje předcházející větu (*Stálo to sto korun, **ne-li** víc.*), s výrazem *ne že by* popírá obsah věty a zároveň zmírňuje nebo omlouvá obsah další odporovací věty (***Ne** že bych se bál, ale neudělám to.*). Výraz *ne* také může popírat část věty nebo jednotlivá slova (***Ne** deset, ale sto příkladů mohu uvést.*). Ve spojení se záporem věty nebo její částí dává význam mírně nebo zesíleně kladný (*Vedl si **ne** neobratně.*). Tím, že odmítá připustit možnost popírání předchozí věty, zesiluje její platnost (*Půjdeš s námi, **ne**?*).

V SSSJČ je výraz *ne* hodnocen také jako citoslovce, které vyjadřuje podiv nebo překvapení (*No **ne**, jak tady člověka vítají.*).

4.1.6.2 *Ne* jako diskurzivní marker

Čermáková a kol. (2019) výraz *ne* zařazují mezi interakční responzivní DM v případech, kdy je tento výraz užit jako nesouhlas a zároveň mu nepředchází výzva k nějaké reakci.

Je-li výraz *ne* uveden na začátku repliky, nebo po pauze, kdy jim mluvčí navazuje na předešlý kontext a zastává tak vůči němu odlišné stanovisko, dále ve svém názoru nepokračuje a může následně změnit téma řeči, plní výraz konektivní funkci (Čermáková a kol., 2019). V dialogu (17) se použitím výrazu *ne* mluvčí vrací k předešlé myšlence, která v rozhovoru není uvedena a poté se snaží toto téma ukončit.

(17)

A: *zapalujú se mi lýtka no .. neudělám s tím nic*

B: *to by ses měl možná zchladit*

A: *asi jo .. no brzo budu (se smíchem) zchlazenej asi . ach jo .. (smích)*

B: *to děláš schválně*

A: *neudělám to schválně .. ne fakt jako k těm zádům (odmlčení) asi sem se nešetřil v mládí tak . holt to teďka odnáším no*

4.1.7 *Jasně*

4.1.7.1 Slovníková a výkladová část

Podle SSJČ je výraz *jasně* hodnocen jako příslovce, které vzniklo z přídavného jména *jasný*. Jeho synonymními výrazy mohou být slova *světle*, *zářivě* (*plamen jasně hořel*), *zvučně*, *nezastřeně* (*jasně znějící hlas*), *bystře* (*jasně uvažovat*), *srozumitelně*, *zřejmě* nebo *přesně* (*jasně se vyjadřovat*), dále *radostně*, *vesele* (*usmívat se jasně*) a nakonec výraz *jasně* může vyjadřovat souhlas nebo přesvědčení s nádechem překvapení, že někdo může něco zpochybňovat (*Dělals to sám? No jasně.*).

4.1.7.2 *Jasně* jako diskurzivní marker

Výraz *jasně* se opět svým užitím jako DM řadí spíše mezi typ, který má responzivní charakter a vyjadřuje souhlas nebo přitakání.

Při jeho užití v roli konektoru je jeho cílem vyplnit pauzu v řeči a propojit jednotlivé repliky (18). V rozhovoru dochází ke zpomalení nebo k úplnému zastavení,

ale mluvčí se použitím výrazu *jasně* snaží v diskuzi dále pokračovat (Čermáková a kol., 2019).

(18)

A: *bud' se . k tomu nebude vyjadřovat nebo řekne přesně no já .. tak tomu asi moc nerozumím prostě a . možná za sto let a tak . a .. že to prostě .. at' sou v tomhle důsledný ..*

B: *hmm .. jasně no*

A: *prostě dyž se jim to nelíbí . no tak se jim prostě*

4.1.8 *Hele*

4.1.8.1 Slovníková a výkladová část

Výraz *hele* je v SSJČ hodnocen jako citoslovce, které při hovoru na něco upozorňuje nebo ukazuje (***Hele*** ho, *chytráka!*). Jeho synonymními výrazy jsou slova *hle*, *hled'*, *vida*.

4.1.8.2 *Hele* jako diskurzni marker

Výraz *hele* plní podle Čermákové a kol. (2019) v dialogu roli oslovení, signalizuje změnu mluvčího nebo tématu, upozorňuje na něco nebo vyjadřuje nesouhlas, čímž se řadí mezi interakční kontaktní DM. Přesto v nějakých případech plní i funkci konektivní. Jeho cílem je zajistit propojení částí replik. V dialogu (19) se mluvčí C snaží propojit svou výpověď výrazem *hele* a plynule pak přejít k jinému tématu.

(19)

A: *dokud' je čověk ve škole (nesrozumitelné)*

B: *voni nám slíbili že nám pošlou . v září mimochodem nepřišlo mi nic z toho . z teologie třeba ?*

C: *nevím vo tom .. hele . přečetla si si mail vod NP*

B: *jo*

C: *(smích)*

B: *von říkal že vám bude psát*

4.1.9 Hezitační zvuk (*eee, ehm, hm*)

4.1.9.1 Slovníková a výkladová část

Nový encyklopedický slovník češtiny (NESČ) hodnotí hezitační zvuk ze slovnědruhové klasifikace jako onomatopoické citoslovce.

Krčmová (2017) v NESČ hezitační zvuk definuje jako zvuk, který vzniká při přerušování souvislé řeči ulpíváním na některých slabikách nebo hláskách, tomuto procesu se říká hezitace. Může se jednat o zvuk, který vzniká při fonaci a nedá se charakterizovat jako konkrétní hláska. Hezitační zvuk je přirovnáván k modifikovanému [e]. V neformální mluvené komunikaci se vyskytuje často a je považován za zcela normální, běžný, ve veřejném mluveném projevu není žádoucí a je považován za nedostatek. Při psaném projevu bývá hezitační zvuk formulován jako *eee, ehm* nebo *hm*.

Hezitační zvuk slouží k přípravě řeči, k překlenutí pauz v průběhu řeči, kdy mluvčí přemýšlí nad odpovědí nebo nad její formulací a také napomáhá k udržení kontaktu mezi aktéry komunikace.

4.1.9.2 Hezitační zvuk jako diskurzni marker

V neformální mluvené komunikaci plní hezitační zvuk expletivní, zároveň i konektivní funkci. Nejvíce se objevuje při komunikačních obtížích, kdy si mluvčí rozmýšlí svou následující řeč a pomocí hezitace se snaží zajistit koherenci textu a jeho plynulost. V promluvě může mluvčí společně s hezitací použít i další prostředky se stejnou funkcí, jakými jsou například krátká pauza (.) nebo dlouhá pauza v řeči (..), opakování slov nebo nedořečení myšlenky (Čermáková a kol., 2019).

V korpusu ORAL v1 je hezitační zvuk označen znakem @.

V dialogu (20) hezitačnímu zvuku předchází i ho následuje dlouhá pauza. Mluvčí si uprostřed pauz rozmýšlí, co řekne, ale pro podržení si slova použije hezitační zvuk, kterým dává najevo, že si rozmýšlí, co a jak následně sdělit druhému mluvčímu.

(20)

A: *Jana jako ví . minimálně vo dvou případech . jinejch . vo jednom jako z z . ze svědectví a vo jednom přímo jako že to viděla . ale prostě . dyž něco řekne*
Štěpán

B: *tak zase na druhou stranu .. @ .. byly tam nějaký předpoklady .. proč se domníváme že jí jenom nedoprovázel na autobus ?*

Z použití hezitace během promluvy se dají vypožorovat také komunikační potíže, které mluvčímu nastávají při hledání vhodného výrazu. Po hezitaci může následovat oprava předchozí formulace textu, změna gramatické kategorie, rodu nebo slova (Čermáková a kol., 2019). V dialogu (21) následuje po hezitaci změna ukazovacího zájmena.

(21)

A: *no Lída tam vůbec nechtěla jít prej co blbneš tam nejdu tam choděj samý dědci*

B: *ale na druhou stranu já sem u NP v krámě viděl ten papír taťka má vytisklý ty ty @ ten jídelní lístek vod nich .*

Hezitace se dále může vyskytovat hned na začátku repliky, čímž mluvčí signalizuje, že v dialogu přebírá slovo. Většinou se jedná o přípravu řeči, mluvčí tím může i naznačit změnu stávajícího tématu nebo uvozovat nové téma (22) (Čermáková a kol., 2019).

(22)

A: + *dyž ho to vzalo ale ted'ka už ted' už tak dlouho neměl ten žlučnickovej záchvat vopravdu strašně dlouho no .*

B: @ *teto máš tu zmrzlinu +*

Podle Čermákové a kol. (2019) se hezitace objevuje velmi často na začátku repliky i tehdy, když se mluvčí snaží rychle zareagovat na otázku, jak je tomu v dialogu (23).

(23)

A: *ale prosim tě kam ty jedeš na farmu ?*

B: @ *to je taková vesnička nedaleko Český republiky v Rakousku .*

Hezitační zvuk se může objevit na začátku repliky i v tom případě, kdy mluvčí jeho použitím signalizuje, že otázce porozuměl, ale potřebuje čas na promyšlení své odpovědi (Čermáková a kol., 2019). Zpravidla po hezitačním zvuku následuje pauza (24).

(24)

A: *no tak já asi budu muset taky vyrazit že jo . jak dlouho to může trvat dolů do města ?*

B: @ . *já myslím že dyž dobře chytneš spoje tak tam klidně za půl hodiny seš*

Mluvčí může hezitační zvuk umístit i kamkoli jinam do výpovědi, popřípadě až na její konec. Podle Čermákové a kol. (2019) se může v takovém případě jednat o kolokaci s tzv. startovacími slovy. To znamená, že mluvčí po použití hezitace klesne hlasem, udělá pauzu, a poté ve své výpovědi pokračuje například výrazem *tak* (25).

(25)

A: *se na to budu koukat . jenže pak sem začla chodit .. do té práce že takže sem v pondělí vlastně sem měla vždycky přesčas +*

B: @

A: + *tak sem to nestihala .. a od tý doby už to nestihám @ .. tak nevím*

V dialogu (25) mluvčí B použil ve své replice jen samotný výraz @, kterým signalizoval, že mluvčího A poslouchá a rozumí mu. Použitý znak má tedy i funkci spojovací, kdy zajišťuje koherenci celé výpovědi, ale také funkci responzní, která vyjadřuje souhlas.

4.2 Syntetické výrazy s funkcí expletivní

Tato skupina zahrnuje takové výrazy, které se mohou v textu jevit jako nadbytečné nebo výplňkové. Slouží především k tomu, aby vyplnily případné pauzy v promluvě. Nemají větněčlenskou funkci a nejčastěji jimi bývají částice (Čermáková a kol., 2019).

Diskurzivní částice s funkcí expletivní mají tedy za úkol vyplňovat prázdná místa v komunikaci mezi mluvčím a posluchačem, ale také mezi tématy a motivy promluv. Pomáhají tím udržovat vzájemný kontakt a také tím zajišťují, aby vyjádření nové myšlenky plynule navazovalo na předcházející rozhovor. Tím tedy přispívají ke zvýšení koherence celé komunikace (Chamonikolasová, 2010).

Tato bakalářská práce se formou analýzy slov spojených a využívaných v tomto smyslu věnuje výrazům *prostě* (4.2.1), *vlastně* (4.2.2), *jako* (4.2.3), *normálně* (4.2.4), *myslím* (4.2.5), *řekněme* (4.2.6) a *ted'* (4.2.7).

4.2.1 Prostě

4.2.1.1 Slovníková a výkladová část

Výraz *prostě* je v SsJČ slovnědruhově hodnocen jako příslovce, které vzniklo z přídavného jména *prostý*. Jeho synonymními výrazy mohou být slova *obyčejně*,

skromně, nenápadně nebo jednoduše (vyjadřovat se **prostě** a jasně).

V hovorové řeči může mít týž význam jako slovo *pouze, jenom* (Přišel se **prostě** zeptat.) nebo také *krátce* či *zkrátka* (**prostě** už to dál nešlo).

4.2.1.2 *Prostě* jako diskurzni marker

Slovo *prostě* se objevuje v mluvené neformální komunikaci velmi často, tedy i v předem nepřipravené promluvě, a to jako slovo výplňkové, nebo dokonce parazitní.

Prostě nejčastěji vyjadřuje postojovou modalitu, která prozrazuje postoj mluvčího ke sdělení. Může se například jednat o nějaké zdůraznění nebo vyzdvižení nějaké vlastnosti nebo o hodnocení (Čermáková a kol., 2019), jako tomu je v dialogu (26). Mluvčí A v něm hodnotí svou deku a výrazem *prostě* uvozuje své shrnující hodnocení.

(26)

A: *má to ten znak že jo nebo tu pečeť a to . to já sem to neměla přesto je ta deka teda poloviční +*

B: *jo .*

A: *+ moje no a krásně se mně pod tím spí že jo je to **prostě** teplinký lehounký a to . tak sem povídala Martičce že to asi pak přes leto rozpáru tu deku a ušijeme z toho dvě z toho budou ty deky .*

Podobnou funkci má slovo *prostě* rovněž i v dialogu (27), kdy mluvčí jeho použitím shrnuje nebo zdůrazňuje informace, které se snažil vyjádřit už dříve, čímž mluvčí člení repliku. Před výrazem bývá často kratší pauza, popřípadě se sem zařazují další výplňková slova, jimiž se mluvčí snaží zformulovat svou výpověď a následně ji po použití výrazu *prostě* vyjádří jednoznačným shrnutím.

(27)

A: *jako ta pokožka jakoby praskla +*

B: *neblbni fakt ?*

A: *+ nebo jako bysem to trošku vodtrhla .*

B: *a nebojíš se to takle zalejvat nebo tak ňák jako to ?*

A: *no já to jako zalejvám tak aby se toho ta voda nedotkla a jako **prostě** mimo ten kámen ale aby to bylo **prostě** v mokru no*

V dialogu (27) je vidět, že si slovem *prostě* mluvčí A pomáhá při vyjadřování své myšlenky. Navíc se v jedné výpovědi sledovaný výraz objevuje dokonce dvakrát, pokaždé ve funkci shrnující, přičemž je před prvním *prostě* vložen výraz *jako*, který má v tomto užití stejnou funkci jako výraz *prostě*, druhé použití výrazu *prostě* naznačuje, že se tím mluvčí snaží říct, že to bude takhle a ne jinak.

Opakované použití slova *prostě* během jedné výpovědi nebo v celkové řeči jedince může odkazovat k určitému idiolektu mluvčího, pro kterého je použití tohoto výrazu typické a často ho ve své mluvě užívá.

Když mluvčí umístí *prostě* na konec své výpovědi (28), dává tím posluchači najevo, že svou řeč ukončuje a předává mu slovo (Čermáková a kol., 2019).

(28)

A: *no včera sme s Ilonkou byly v bazénu .*

B: *jo jak to dopadlo ?*

A: *holka mně se tak nechtělo **prostě** .*

B: *nechtělo . seš uničená vid' .*

Prostě jako expletivum se objevuje v případech, kdy chce mluvčí vyjádřit určitou myšlenku, ale potřebuje získat čas, aby promyslel správná slova a dokončil svou výpověď. Často pak bývá v kolokaci s výrazy *jako*, *jakoby* nebo *že* (29).

(29)

A: *hele a má práci ?*

B: *no má jí míň si myslim protože si **prostě jako** .. dyž jednou taky s náma mluvil tak říkal že toho je teď míň .. ale jako práci má no*

4.2.2 *Vlastně*

4.2.2.1 Slovníková a výkladová část

V SSČ je *vlastně* hodnoceno jako částice modální s významem opravným (*vlastně máš pravdu*) a také se používá v otázkách, které vyzývají ke zpřesnění nějaké informace (*Co se vlastně stalo?*).

4.2.2.2 *Vlastně* jako diskurzivní marker

Výraz *vlastně* ve funkci DM se nejčastěji používá ke shrnutí nebo dokončení nějakého sdělení. V rozhovoru (30) si mluvčí A výrazem *vlastně* chce udržet slovo

a přemýšlí, jak by svou myšlenku vyjádřil.

(30)

A: *no a taky po nich jakoby **vlastně** . někde podvědomě chci aby se . nad tím dokázali povznýst že sem to jenom jako řekla v ten danej moment*

B: *no to já ti*

A: *že jo*

B: *rozumim to já rozumim ale nevim jesi voni to jako uměj*

V korpusu ORAL v1 se velice často objevuje výraz *vlastně* v kolokaci s výrazem *no*. Společně zastávají v promluvě spíše expletivní funkci a v promluvě by se mohly zcela vynechat. Mluvčí však díky nim získává čas, napomáhají mu tedy ke koherenci mluveného projevu, tudíž plní i funkci konektivní (31).

(31)

A: *tady to vůbec neznam tadytudle část jo já .*

B: *ne ?*

A: *myslím . @ **no vlastně** . to je jedno . to bylo jak sme . jak sme byli **vlastně** . v tom @ v tom jak se menuje ten . klub tady . Krásný ztráty .*

4.2.3 Jako

4.2.3.1 Slovníková a výkladová část

V SSSJČ je výraz *jako* hodnocen jako příslovce s významem srovnávacím a také připojuje větné členy nebo věty, které mají za cíl něco přirovnávat (*bledý jako stěna; dělal, jako že nevidí*).

Dále je hodnocen jako spojka, která se užívá v poměru slučovacím (*mladí jako staří*), uvádí příklady (*vzácné rudy, jako například uran, manga aj.*), identifikační spojka, jež uvádí doplňkové výrazy (*proslavil se jako spisovatel*) anebo spojka, která vysvětluje, doplňuje nebo uvádí výpověď, v tomto případě může být výraz *jako* nahrazen například výrazy *tedy, totiž* (*To už jako mám jít?*).

4.2.3.2 Jako jako diskurzivní marker

Výraz *jako* se velmi často užívá jako prostředek, který člení výpovědi. Podle jeho umístění ve výpovědi se dá identifikovat, co jeho použitím mluvčí asi myslí.

Pokud slovo *jako* umístí mluvčí na začátek výpovědi (32), může to signalizovat, že mluvčí v rozhovoru přebírá slovo (Čermáková a kol., 2019).

(32)

A: *takže tó nó . ale my už sme si stěžovali mockrát a z toho nikdy nic nebylo . maji nařízený že musej do v deset hodin zavřít .*

B: *hmm .*

A: *tak ale v deset je nám skoro jedno .*

C: ***jako** ale mně to mně nikdy nepřišlo zrovna u vás že by tam nákej strašnej kravál z tý fabriky byl .*

V dialogu (32) mluvčí C použitím slova *jako* dává najevo, že si bere slovo, a následně vyjadřuje své odlišné stanovisko.

Je-li naopak výraz *jako* umístěn na konec repliky (33), mluvčí jím dává signál, že svou výpověď ukončuje, případně že už neví, co dále říct (Čermáková a kol., 2019).

(33)

A: *ted'ko nedavno sme kupovali .*

B: *já i kdybych vosázela cibulí celou zahrádku tak by mi to nestačilo .*

C: *hmm . ty taky ted'ko víc vaříš vid' že ste doma **jako** .*

B: *ale kedluben ze zahrádky utrženéj je daleko lepší než z krámu donešenej tak si tam pěstuju takový věci který sou dobrý takle .*

Umístí-li mluvčí výraz *jako* uprostřed repliky (34), může avizovat novou informaci, ale výraz může mít i funkci přípravnou, kdy mluvčí přemýšlí, co řekne dál. Při tomto uplatnění se k výrazu *jako* mohou připojovat další výrazy, nejčastěji to bývá slovo *prostě* (Čermáková a kol., 2019).

(34)

A: *no a tam sme byli prostě večer v klubu ne ? ted' tam prostě stojíme u baru koukáme na ty lidi jak se tam **jako prostě** vrtěj na tom tom .*

B: *no*

A: *na tom parketu .. a .. tam prostě byla jedna holka jo .*

V dialogu (34) je zřejmé, že mluvčí A spojení výrazů *jako prostě* použil z důvodu toho, že neví, jak by jinak vyjádřil svou myšlenku, pravděpodobně si nemůže vzpomenout na příhodné slovo.

Slovo *jako* se vyznačuje i konektivní funkcí. Využívá se k vnitřní návaznosti ve výpovědi. V dialogu (35) mluvčí A používá výraz *jako* coby spojovací prostředek mezi dvěma částmi promluvy (Čermáková a kol., 2019).

(35)

A: *já sem tady řešil heled' toho toho chlapa s tim noutbukem .*

B: *nó a co ? kam ste se dostali ?*

A: *no vlastně +*

B: *ke krmelci ?*

A: *mně přišla von mi poslal co mu poslala pošta že **jako** reklamace uznaná není balík byl špatně zabalen .*

4.2.4 Normálně

4.2.4.1 Slovníková a výkladová část

Výraz *normálně* je v SSČ hodnocen jako příslovce 1. stupně (*jít spát jako normálně*) a jako synonymum se k němu uvádí výraz *obvykle*. Jeho základovým slovem je přídavné jméno *normální*, jež označuje něco běžného (*normální teplota*) nebo odpovídajícího normě (*normální váha*).

4.2.4.2 Normálně jako diskurzní marker

Slovo *normálně* ve funkci DM se hodnotí spíše jako expletivum, tudíž je jeho použití ve výpovědi spíše nadbytečné. Často je po jeho použití příznačné, že mluvčí svou výpověď zformuluje poněkud jinak, čímž může dojít ke změně gramatických kategorií (36) (Čermáková a kol., 2019).

(36)

A: *hmm . to chce koupit nákou takovou tu kořeněnou (nesrozumitelné) .*

B: *kvalitní no . kořeněnou . to byla právě . tam sem měla dvě nožky tak sem to tam dala takže i to se může (nesrozumitelné) .*

A: *hele já sem **normálně** teďka já mam nákej pečící záchvat mě začalo strašně bavit péct ne +*

Normálně může vyjadřovat i postoj mluvčího (37), kdy tím mluvčí zdůrazňuje překvapivost sdělení.

(37)

A: *sem po tobě zdělila vysoký cholesterol .*

B: *hmm .*

A: *normálně . ta doktorka mě měřila všechno možný a řekla že všechno v pořádku akorát že mám vysokej cholesterol . a tak mi říkala no a víte teďkon jako co máte jíst nemáte že jo . tak sem říkala no to teda jako nevim .*

4.2.5 *Myslím*

4.2.5.1 Slovníková a výkladová část

Výraz *myslím* je součástí paradigmatu lexému *myslet* a je ve tvaru 1. osoby čísla jednotného v oznamovacím způsobu. Slovo *myslet* je užíváno ve významu vědomím postihovat zkušenost, synonymními slovy mohou být výrazy *uvažovat*, *přemítat* (*Myslí mu to dobře.*), dále zabývat se v mysli někým, něčím (*Myslí jen na nové šaty.*), mít názor, mínění, domněnku, představu (*Co sis o něm myslí?*), mít úmysl, záměr nebo plán (*Myslí to s ním dobře.*).

Podle SSJČ je výraz *myslím* hodnocen jako příslovce a může být nahrazen slovy *pravděpodobně, asi, tuším* (*To by **myslím** nešlo.*). Podle SSČ je hodnoceno jako modální částice.

4.2.5.2 *Myslím* jako diskurzivní marker

Výraz *myslím* vyjadřuje především modalitu, řadí se tudíž k modálním DM. Často se používá ve významu *asi, pravděpodobně*.

Ovšem Čermáková a kol. (2019) uvádějí, že se může v rozhovoru výraz *myslím* objevovat také jako expletivum, a to tehdy, kdy mluvčí neví, jak ve své mluvě pokračovat dál, chce změnit téma nebo ho tím ukončuje (38) (vlastně jako kdyby jeho použitím chtěl začít nebo dokončit nějakou myšlenku, tak si chce jím pomoci, ale v zápětí může postavit svou výpověď úplně jinak).

(38)

A: *dobrý . tak tam je vody dost*

B: *. voda tam je no . já si **myslím** . že to . a . a teďka . až . až . spadne sníh a roztaje*

tak se to profiltruje do tý studně takže tam vody bude dost

4.2.6 Řekněme

4.2.6.1 Slovníková a výkladová část

Výraz *řekněme* je podle SSJČ hodnocen jako součást slovesa *řici* a je jeho imperativem v 1. osobě čísla množného. Slovo *řici* je používáno ve významu, že se něco vyjádří řečí nebo slovy (**Řekni** nám své jméno.), nebo vyjadřuje, že nějakou činnost lze těžko uskutečnit (*Ono se řekne přeplavat.*). Dále jim lze dát něco najevo, sdělit nebo naznačit (*Události řekli vše.*), vyslovit své mínění nebo zaujmout určité stanovisko (*Nevím, co k tomu řekne bratr.*), také může být použito ve významu slovesa *prozradit* (**Řekl** to na nás ještě zatepla.), slovesa *požádat* (**Řekl** si o půjčku.), sloves *domluvit se, dohodnout se* nebo *rozhodnout se* (**Řekli** jsme si s bratrem, že odjedeme.). A nakonec může být výraz *řici* použit ve významu slovesa *nazvat* nebo *pojmenovat* (*Jinak jí neřekl než Libunko.*).

Podle SSJČ je výraz *řekněme* hodnocen také jako příslovce, které vyjadřuje postoj mluvčího ve vsuvce (**Řekněme**, že by to šlo udělat takto.). A nakonec je výraz *řekněme* hodnocen podle SSČ jako částice (*Bouřka trvala řekněme dvě hodiny.*).

4.2.6.2 Řekněme jako diskurzní marker

Výraz *řekněme* stejně jako výraz *myslím* ve většině případů plní funkci modálního DM. Jako expletivum je užito v kontextu, kdy není zcela jasné, co jim mluvčí zamýšlí a výraz stojí mimo syntaktickou strukturu. V takovém případě se *řekněme* obvykle nachází uprostřed výpovědi a předchází mu pauza (39) (Čermáková a kol., 2019).

(39)

A: *to dělá ted' to dělá mi často jako . relativně leckde .*

B: *to mě fakt irituje . jenže víš co za tuhle reklamu + ? jestli za normální banner jim zaplatěj já nevím @ řekněme za za umístění na úvodní stránce klasicky +*

4.2.7 Ted'

4.2.7.1 Slovníková a výkladová část

Výraz *ted'* je podle SSJČ hodnocen jako zájmenné příslovce, které může být užito ve významu *v této chvíli, v této době, nyní* (**Ted'** toho mám už dost!).

Dále je výraz *ted'* hodnocen jako částice a jeho synonymními výrazy mohou být výrazy *do ted'ka*, *doted'*.

4.2.7.2 *Ted'* jako diskurzni marker

Vyraz *ted'* podle Čermakové a kol. (2019) může mít hned dvě funkce jako DM, a to podle jeho užití ve výpovědi.

První jeho funkcí je členění repliky, kdy výraz *ted'* následuje po pauze nebo po výrazu *a*. Takovým užitím mluvčí člení promluvu na části, a tím lépe vyjadřuje posloupnost příběhu, který vypráví (40).

(40)

A: *tady by ti byla taky zima*

B: *a já říkám .. to vůbec nad tím nepřemejšlej tak sem . našla . starou prošivanou deku . a pak říkám anebo já ti prostě sešiju tydlety dvě slabý*

A: *no*

B: *tak sem je sešila . a ted' už jako neřikal že by mu byla zima*

Pokud mluvčí umístí výraz *ted'* na začátek promluvy, slouží mu opět k navázání na jeho předcházející promluvu, a tím přispívá k soudržnosti dialogu (41) (Čermáková a kol., 2019).

(41)

A: + *ale jako ty vlezeš do tramvaje zaprvý tě už u dveří tě praští do nosu prostě smrad +*

B: *smrad vid' .*

A: + *ted' jede jenom jeden vagon tý tramvaje takže se tomu nemůžeš ani vyhnout . půlka míst je obsazená těma sp* jako spícíma lidičkama ted' to tam maj různě ty tašky jo a ted' já nevím co . fakt sem si říkala*

V dialogu (41) mluvčí A používá výraz *ted'* na začátku výpovědi, a tím navazuje na svou předchozí promluvu. Dále výraz *ted'* použije i uprostřed promluvy, tedy hned dvakrát v jedné výpovědi, takže tím výraz *ted'* nabývá stejné funkce jako v dialogu (40), tedy udržuje celkovou koherenci příběhu.

Slovo *ted'* může plnit v určitých případech i funkci expletivní. Poté slouží jako výplňkové slovo a jeho cílem je poskytnout mluvčímu čas navíc pro nalezení vhodných

slov. Také tím však může dát najevo posluchači nebo druhému mluvčímu, že chce ve své promluvě pokračovat (42) (Čermáková a kol., 2019).

(42)

A: *je votrávenej takže a to sou přesně ty vokamžiky kdy bych byla radši kdybysme byli každej sám .*

B: *sám no já ti rozumim .*

A: *jo protože +*

B: *hmm jo jo jo . (nesrozumitelné)*

A: *+ von přijde domu a já **ted'ka jako** já vlastně +*

Z dialogu (42) je vidět, že mluvčí A by chtěl vyjádřit svou myšlenku, ale neví jak, a proto si pomáhá dvěma výplňkovými výrazy *ted'ka* a *jako*. Oba výrazy slouží k získání času, ale mluvčí B promluvu mluvčího A přeruší a doplní tím, co zřejmě mluvčí A chtěl říct.

5. Frekvenční tabulka četnosti použití výrazů

Předchozí kapitola 4 přinesla rámcovou analýzu hned šestnácti výrazů, které se nejčastěji používají v neformální mluvené komunikaci: *a, ale, hele, jako, jasně, myslím, ne, no, normálně, prostě, protože, řekněme, tak, ted', vlastně + tzv. hezitační zvuk*.

Na základě korpusu ORAL v1 byla sestavena tabulka výrazů podle jejich četnosti použití v něm zaznamenaných a uložených replikách.

Výraz	primární funkce	počet výskytů
A	konektivní	181 428
NO	konektivní	154 667
TAK	konektivní	116 219
JAKO	expletivní	87 062
ALE	konektivní	62 406
NE	konektivní	44 343
@ (hezitační zvuk)	konektivní	37 940
PROSTĚ	expletivní	33 133
TEĎ	expletivní	23 913

PROTOŽE	konektivní	18 657
VLASTNĚ	expletivní	8 671
HELE	konektivní	5 847
NORMÁLNĚ	expletivní	4 918
JASNĚ	konektivní	3 993
MYSLÍM	expletivní	431
ŘEKNĚME	expletivní	93

Z tabulky je zřejmé, že v korpusu neformální mluvené komunikace ORAL v1 se častěji objevují výrazy s primární funkcí konektivní, a to především s použitím výrazů *a*, *no* a *tak*. Nejčastějšími výrazy s funkcí expletivní jsou výrazy *jako*, *prostě* a *ted'*.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat konektivní diskurzní markery vyskytující se v neformální mluvené komunikaci, a to na základě několika praktických ukázek transkriptů dialogů uložených v korpusu ORAL v1. Z tohoto portfolia bylo pro požadavky této práce vybráno 42 příkladů, které odpovídají požadavkům cílů vytyčených v této práci.

Při závěrečném shrnutí celé bakalářské práce konstatujeme, že v úvodní teoretické části byly vymezeny základní termíny, které se týkají komunikace, a to především neformální mluvené komunikace. Poté byl charakterizován Český národní korpus a jeho dílčí část korpus ORAL v1, z něhož tato práce čerpá. Další kapitola se již věnovala vlastní problematice diskurzních markerů (DM), přiblížila jejich charakteristiku a klasifikaci. Stručně v ní byly i popsány některé typy diskurzních markerů a jejich funkce byly doloženy na prepisech transkriptů z korpusu ORAL v1.

Protože je tato bakalářská práce založena hlavně na analýze konektivních DM, pozornost byla dále věnována právě této skupině. Zmíněno bylo, že konektivní diskurzní markery plní nejen funkci spojovací (konektivní), ale také funkci výplňkovou (expletivní). Obě tyto funkce jsou zastoupeny u různých DM, přičemž v závislosti na jejich užití v dialogích převládá buď jedna, nebo druhá funkce. K primárně konektivní funkci byly přiřazeny výrazy *a*, *ale*, *no*, *protože*, *tak*, *ne*, *jasně*, *hele* a *hezitační zvuk*. Do

skupiny výrazů s funkcí expletivní zase výrazy *prostě, vlastně, jako, normálně, myslím, řekněme a teď*.

Každý tento výraz byl nejprve zhodnocen z hlediska slovnědruhové funkce podle ASSČ, SSJČ, SSČ nebo podle NESČ ve slovníkové a výkladové části. Následně byla u všech provedena analýza na základě *Syntaxe mluvené češtiny* (Hoffmannová a kol., 2019), především z kapitoly *Diskurzni markery* (Čermáková a kol.) a jednotlivé výrazy byly popsány z hlediska jejich užití v dialozích ve funkci diskurzních markerů.

Tato bakalářská práce ve svých závěrech poukazuje na to, že DM mohou plnit jak funkci konektivní, tak funkci expletivní. Vše se odvíjí od jejich umístění v replice, tedy zda stojí na začátku, uprostřed nebo na jejím konci, dále také podle toho, s jakými jinými výrazy se nacházejí v kolokaci nebo zda před nimi nebo po nich následuje pauza. I na zde sledovaných vzorcích se prokázalo, že konektivní funkce DM zajišťuje celkovou koherenci textu a jeho plynulost, expletivní funkce slouží především k vyplnění pauz ve výpovědi a pro získání času, kdy mluvčí promýšlí, jak bude ve své řeči pokračovat.

Na konec bakalářské práce byla zařazena tabulka sestavená podle četnosti použití sledovaných výrazů, která vychází z korpusu ORAL v1. Ta uvádí, že se v něm čteněji objevují spíše výrazy s primární funkcí konektivní než výrazy s funkcí expletivní.

Závěrem této bakalářské práce je třeba znovu zmínit, že ačkoliv bývají DM nazývány výplňkovými slovy nebo slovní vatou, nejedná se rozhodně o bezvýznamná nebo nadbytečná slova. Jde naopak o jazykové prostředky, které mají v mluvené řeči důležitou roli a výrazně napomáhají vzájemné komunikaci mezi komunikátory.

Literatura

ASSČ (2017–2023): *Akademický slovník současné češtiny*. Ústav pro jazyk český [online]. Dostupné z: <http://slovníkcestiny.cz>

BRINTON, Laurel J. *Pragmatic markers in English: Grammaticalization and discourse functions*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter. 1996.

CHAMONIKOLASOVÁ, K. Diskurzí částice v českém a anglickém dialogu. In: KRČMOVÁ, M. a kol. *Integrace v jazycích – jazyky v integraci*. Praha: NLN, 2010, str. 99–110.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 192–205.

ČERMÁK, František. Partikule, jejich syntagmata a kumulaci v mluvené češtině. In: KOPŘIVOVÁ, Marie a Martina WACLAWIČOVÁ, ed. *Čeština v mluveném korpusu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Studie z korpusové lingvistiky, str. 63–74.

ČERMÁKOVÁ, Anna, Lucie JÍLKOVÁ, Zuzana KOMRSKOVÁ, Marie KOPŘIVOVÁ a Petra POUKAROVÁ. Diskurzí markery. In: HOFFMANNOVÁ, Jana, Jiří HOMOLÁČ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia, 2019, s. 244–351.

Český národní korpus - PMK. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2001. [online]. Dostupný z: <https://www.korpus.cz/>

ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika (Academia), str. 67–69.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Vyd. 2., V Karolinu 1., dopl. V Praze: Karolinum, 2013, str. 285.

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana, 2012-2018. Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupný z: <https://www.czechency.org/slovník/>

KTD: *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003. Dostupné z: <http://tdkiv.nkp.cz>

SCHIFFRIN, Deborah. *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press. 1987.

SSČ. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1998.

SSJČ (2011): *Slovník spisovného jazyka českého*. Ústav pro jazyk český [online]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

SVOBODOVÁ, Jindřiška, Petra BAČUVČÍKOVÁ, Ivana DOBROTOVÁ a Silvie VÁLKOVÁ. *Pragmalingvistické a sociopragmatické pohledy na vybrané komunikáty (nejenom) mediálního diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, str. 12–18.

Zdroje

Kopřivová, M. – Lukeš, D. – Komrsková, Z. – Poukarová, P. – Waclawičová, M. – Benešová, L. – Křen, M: *ORAL: korpus neformální mluvené češtiny, verze 1 z 2. 6. 2017*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Dostupné z: <http://www.korpus.cz/>